

‘Een spel dat al de waereld mogt behaagen’. Komedies in Amsterdam aan het eind van de 17^e eeuw

Estel van den Berg (UGent & ULB)

In het komisch toneelstuk *De gelukke list, óf bedrooge mof* (1689 en 1702) van genootschap Nil Volentibus Arduum (NVA) debatteren de personages in het eerste bedrijf over de kwalitatieve eigenschappen van toneel. In deze discussie worden onderwerpen aangehaald die op dat moment ook spelen bij het genootschap. Moet toneel vooral een maatschappelijk nut dienen? Of moet toneel hoofdzakelijk tot het vermaak van de toeschouwers dienen? In mijn presentatie richt ik mij op de spanning tussen het schrijven van toneel als kunst en het schrijven van toneel voor de markt in het laatste kwart van de 17de eeuw. Om te beantwoorden wat voor NVA zwaarder weegt – de vraag van de markt of kunstzinnige eisen – behandel ik twee uitgaves van de toneeltekst van *De gelukke list*: uit 1689 en 1702 (Blom, 2021). Met welke theatrale middelen maakt NVA deze vraag onderwerp voor publieke reflectie?

Het kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum zette zich in voor de verbetering van het schouwburgrepertoire en stelde daarbij kunstzinnige en zedelijke eisen aan toneel. Dit deden zij door het publiceren van toneeltheoretische werken. Zo gaven zij de dichtkunst van Horatius opnieuw uit, en een aantal werken van Terentius (Harmsen, 1989; Holzhey, 2014). De publicatie van *Het gebruik en misbruik des toneels* (1681) van Andries Pels in het bijzonder veroorzaakte enorme ophef, omdat hij hierin een aantal zeer succesvolle toneelstukken zwaar bekritiseerde (Holzhey, 2014). In de voorrede van *De gelukke list* uit 1702 verwijzen zij naar deze publicaties. Cruciale context in het lezen van *De gelukke list* is daarom de poëtenstrijd die ontstond na aanleiding van *Het gebruik en misbruik des toneels*.

Mijn analyse van *De gelukke list* blijft niet beperkt de intenties van het kunstgenootschap en de dichters die zij bekritiseerden. Ik richt me voornamelijk op de opvoering zelf: de enscenering, het gebruik van het speelveld en de interactie met het publiek. Zo baseer ik me bijvoorbeeld op de frontispice van *De gelukke list* die de slotscene verbeeldt. Wat betreft het decor zijn er een aantal prenten bewaard gebleven van de panelen die gebruikt waren in de vernieuwde schouwburg tussen 1665 en de brand van 1774 (Albach 1984; Hogendoorn en Albach, 2012). De verbeelding van de schouwburg op het podium zelf brengt zo de voorkeuren van de burgerlijke elite in Amsterdam in beeld en probeert deze ook bij te sturen.

Literatuurlijst

- Albach, B. (1984), Een inventaris van toneeldecors uit 1688. In Alexander, E., Erenstein R. L., en Hogendoorn, W. (Ed.), *Scenarium: Nederlands toneel in de 17^e en 18^e eeuw, deel 8*, (pp. 37-73). Zutphen: de Walburg Pers.
- Blom, Frans. (2021) *Podium van Europa. Creativiteit en ondernemen in de Amsterdamse Schouwburg van de zeventiende eeuw*. Amsterdam, Antwerpen: Querido.
- Harmsen, A. J. E. (1989). *Onderwys in De Tooneel-Poëzy. De opvattingen over toneel van het kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hogendoorn, W. en Albach, B. (2012). *De Schouwburg in Beeld : Amsterdamse Toneelscènes 1665-1772*. Houten: HES & De Graaf.
- Holzhey, T. (2014). *'Als Gy Maar Schérp Wordt Zo Zyn Wy Én Gy Voldaan' : Rationalistische Ideeën Van Het Kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum 1669-1680*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.